

УДК 330.332

АНАЛІЗ МОЖЛИВИХ ВАРІАНТІВ ПОДОЛАННЯ БОРГОВОЇ КРИЗИ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

В.В. Биба, кандидат технічних наук, доцент; Р.А. Міщенко кандидат
технічних наук, доцент

Полтавський національний технічний університет імені Юрія
Кондратюка.

Анотація. Швидке загострення боргової кризи у світовій економіці свідчить про необхідність розробки комплексного плану зі зменшення заборгованості ряду розвинених країн.

Новизна і складність цього економічного явища не дають можливості використовувати традиційні заходи антикризової політики, тому виникає необхідність у пошуку нетрадиційних методів відновлення платоспроможності країн-боржників. У статті проведено аналіз ефективності та наслідків використання різних методів подолання заборгованості країн, що не мають змоги самостійно оплачувати свої суверенні борги, з метою знаходження найбільш раціональних шляхів виходу з боргової кризи.

Annotation. Rapid worsening debt crisis in the global economy suggests the need to develop a comprehensive plan to reduce debt several developed countries.

The novelty and complexity of economic phenomena make it impossible to use traditional measures of anti-crisis policy is a need to find alternative methods of restoring the solvency of the debtor countries. The article analyzes the effectiveness and impact of different methods of overcoming the debt of countries that are unable to pay its own sovereign debt, in order to find the most efficient ways to solve the debt crisis.

Вступ. На сьогоднішній день можна констатувати, що після нетривалого підйому (за різними даними зростання світового ВВП склало від 4,5% до 7%) в 2010 – 2011 роках світова економіка стоїть на порозі чергової фінансової кризи. Проте, за прогнозами експертів, ця криза буде відрізнятися від всіх попередніх

за своєю природою. Погіршення стану світової економіки зараз викликане неконтрольованим нарощенням суверенних боргів багатьох розвинених країн, при тому, що раніше основною причиною криз було перевиробництво товарів.

Передусім це добре видно на прикладі країн Євросони. Суверенний борг Греції станом на кінець 2011 року становив 350 млрд. євро і має тенденції до зростання. Це має суттєвий негативний вплив на ситуацію всередині країни: знижується темпи росту ВВП, зростає бюджетний дефіцит, вводяться нові податки, і, як наслідок росте суспільне невдоволення. Зокрема значний спротив з боку греків зустрів так званий «внесок солідарності» – додатковий прогресивний податок на доходи фізичних осіб. Саме введення цього податку дало поштовх для масових громадянських протестів, що прокотилися країною в вересні-листопаді 2011 року [7].

Не краща ситуація спостерігається і в Італії. Центр досліджень економіки і бізнесу оприлюднив прогноз, згідно з яким до 2017 року державний борг Італії зросте із нинішніх 128% обсягу ВВП до 150%, якщо країна позичатиме гроші на міжнародних ринках за вищими ставками, ніж нинішні 6%, а економіка не зростатиме [8]. Враховуючи те, що ця країна є четвертою найбільшою економікою Євросоюзу, цілком очевидно, що її дефолт матиме катастрофічні наслідки для всього об'єднання.

Теж саме стосується і найбільшого боржника у світі – Сполучених Штатів. В серпні 2011 року максимальний рівень державного боргу було піднято до рекордної позначки в 16,394 трлн. дол., що перевищує 100% ВВП країни. За прогнозами при нинішньому рівні запозичень цей ліміт буде перевищено до кінця 2012 року. Банкрутство США вже зараз називають «найбільш прогнозованою економічною кризою в історії» [9].

Така ситуація, на нашу думку, потребує розробки комплексного довгострокового плану з подолання заборгованості, що буде мати ефективність лише у разі об'єднання зусиль всіх розвинених країн. Першим етапом цього плану повинна стати розробка конкретних заходів, направлених не тільки на зменшення суверенних боргів, але і на недопущення їх росту в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема подолання надмірної заборгованості є новою для світової економіки, тому поки що вона малодосліджена. В дослідженнях М. Єршова [1], Р. Ніжегородцева, А. Стілецької [2] розкриваються причини та основні характеристики світової фінансової кризи 2008 – 2011 років (Великої рецесії); у працях В. Чабанова [3] розкриваються загальні закономірності функціонування світової економіки в XXI столітті; у А. Кобякова і М. Хазіна [4] розглядаються можливі способи перебудови нинішньої економічної системи з урахуванням автоматизації праці, зміни суспільної свідомості та поступового зменшення обсягів природних ресурсів на планеті. Ці дослідження є теоретичною базою для розробки шляхів виходу з боргової кризи.

На даний час залишається недостатньо дослідженим питання розробки ефективних шляхів виходу з боргової кризи у світі з точки зору їх ефективності та наслідків для країн-боржників та їх кредиторів.

Постановка завдання. Метою є прогнозування ефекту та наслідків використання різних методів подолання заборгованості розвинених країн з метою знаходження найбільш раціональних шляхів виходу з боргової кризи.

Результат. На початку боргової кризи науковцями і політиками було запропоновано декілька шляхів її подолання. Проте, ці жодна з цих пропозицій не знайшла одностайної підтримки з боку світової громадськості. Це привело до того, що уряди розвинених країн замість розробки довгострокових комплексних планів виходу з кризи, почали боротися з її окремими проявами, тим самим тільки загострюючи ситуацію. На нашу думку, короткострокові методи зменшення боргового тиску на економіку є безперспективними, а подолання боргової кризи можливе лише в разі складання і дотримання комплексної програми виходу з кризи. Для складання такої програми потрібно проаналізувати можливий ефект та наслідки застосування різних методів зниження заборгованості країн-боржників.

Серед найімовірніших шляхів подолання боргової кризи зараз називаються наступні:

- списання боргів;
- формування спільної бюджетної політики в рамках Євросоюзу;
- двоетапне зниження суверенного боргу за прикладом Скандинавських країн.

Списання боргів є найбільш очевидним, але і найменш ефективним способом боротьби з надмірним державним боргом. В теорії зменшення боргового навантаження повинно викликати прискорення росту економіки і дати їй можливість в подальшому розраховуватися по своїх зобов'язаннях самостійно. Проте, списання боргів має декілька значних недоліків:

1. Списання боргів без оголошення дефолту порушує перший принцип кредитування – принцип поверненості. Тобто його використання можливе лише в якості надзвичайного заходу в критичній ситуації, і аж ніяк не усталеної практики.

2. Списання боргів означає мільярдні збитки для кредиторів. В такій ситуації кредитори можуть вимагати від країни боржника передання їм у власність певних державних активів (конверсія) або інших поступок, що нанесуть шкоду інтересам цієї країни.

3. Політика списання боргів провокує зловживання з боку боржника. Наприклад, навіть після списання частини корпоративних боргів Греції, ця країна все одно залишиться одним з найбільших боржників у Європейському союзі. В такій ситуації Грецький уряд може навмисно не вживати жодних заходів з подолання кризи, а залучені ззовні кошти направляти на непродуктивні потреби, сподіваючись на чергове списання боргів. Таким же чином можуть діяти і уряди інших великих боржників.

Враховуючи зазначені недоліки, можна зробити висновок, що процедура списання боргів є дуже неефективним способом боротьби з кризою. Отже його застосування можливе тільки як крайній захід в критичній ситуації.

Окрім зазначеного є суттєва практична проблема використання цього методу, яка полягає в тому, що паралельно зі списанням частини корпоративних боргів Греції МВФ продовжує свою програму фінансової

допомоги цій країні, що полягає в наданні кредитів на загальну суму 100 млрд. доларів. Таким чином позбавляючись старих боргів Греція паралельно набирає нових, що, на нашу думку, неминуче призведе до необхідності повторного списання.

Більш зрілою альтернативою подолання кризи є створення бюджетного союзу в рамках ЄС, який передбачає встановлення жорстких правил формування бюджетів країн-членів. Створення цього союзу має привести до посилення бюджетної дисципліни та передбачає можливість введення автоматичних санкцій проти країн-порушників. Іншими словами, бюджети країн ЄС формуватимуться за спільними правилами, які направлені на зменшення бюджетного дефіциту та контролю обсягу державного боргу.

Очевидним недоліком такого союзу є втрата країнами-учасницями суверенітету в сфері бюджетного регулювання, адже країни втрачають можливість вільно розпоряджатися своїми фінансовими ресурсами.

Спирним є питання введення податків на деякі види фінансових транзакцій, що передбачено союзним договором. Згідно цього документа Податкова ставка по операціях з акціями і облігаціями складе 0,1% від суми транзакції, для інших фінансових операцій вона буде в десять разів меншою – 0,01%. За попередніми підрахунками Єврокомісії, це повинно приносити до бюджету ЄС близько 55 млрд. євро щорічно [5].

Але, з іншого боку, введення додаткових податків, на нашу думку може призвести до відтоку інвестицій із Єврозони у більш сприятливі в плані оподаткування регіони. Тому, ефект від цього податку може не виправдати очікувань.

В економічному плані створення такого об'єднання як бюджетний союз, в цілому, є виправданим. Суворі бюджетні економії дозволить покращити макроекономічні показники проблемних країн Єврозони без суттєвих негативних наслідків для кредиторів та країн-партнерів. Основною проблемою створення такого союзу є негативне ставлення громадськості. З одного боку громадяни передових країн ЄС не бажають, щоб сплачені ними податки

направлялися до країн-боржників. З іншого – населення проблемних країн не хоче передавати управління своєю економікою в руки інших держав. Соціальний спротив уже призвів до перестановок в урядах Греції та Італії, подібна загроза існує також у Франції та країнах центральної Європи.

Найбільш доцільним, на думку авторів, є третій варіант – двоетапне зниження суверенного боргу за прикладом Скандинавських країн. По суті, швидке відновлення економік Швеції і Фінляндії після банківської кризи в 90-х роках ХХ століття – це чи не єдиний в історії приклад різкого зменшення обсягу державного боргу. Скорочення боргу відбувалося у два етапи:

1. На першому етапі, приватний сектор скоротив свої борги. При цьому суверенний борг продовжував зростати, а рівень зростання ВВП залишався на доволі низькому рівні. Зменшення заборгованості всередині країни є необхідним кроком для виходу з боргової кризи, бо воно закладає підґрунтя для стабілізації економічної ситуації в країні, притоку іноземних інвестицій і, як наслідок значного зростання ВВП.

2. На другому етапі ріст ВВП відновився і почався тривалий процес скорочення державного боргу. У обох випадках зростання було підтримане швидким зростанням експорту. Наразі, у зв'язку зі сповільненням темпів розвитку світової економіки, країни мають набагато менше можливостей для розвитку експортоорієнтованого виробництва. Тому процес зниження державного боргу в нинішніх умовах потребуватиме набагато більше часу.

Важливо відзначити, що стратегія скорочення державного боргу в 90-х роках у Швеції і Фінляндії була різна. Уряд Швеції не починав скорочення державних видатків до повного відновлення економіки. Фінляндія ж майже з самого початку кризи вела політику жорсткої економії, що привело до загострення рецесії в цій країні, і значно нижчих темпів економічного зростання, ніж в Швеції. Цей приклад є показовим, оскільки демонструє двобічний вплив бюджетної економії на економіку країни. З одного боку, це зменшує необхідність в зовнішніх запозиченнях, з іншого – гальмує економічний розвиток. Аналогічно пояснюється нинішня ситуація в США, коли заходи

бюджетної економії прийняті Конгресом, призвели до збільшення безробіття та зменшення темпів росту ВВП.

Головною рисою шведської і фінської моделей подолання заборгованості є структурні реформи. Банки було націоналізовано і реструктуризовано, цілі сектори, такі як роздрібна торгівля, було перепрофільовані [6].

Ефективність структурних реформ на даний час, на думку авторів, значно недооцінена. Західні країни намагаються вирішити проблему надмірної заборгованості фіскальними і монетарними методами забуваючи про реальний сектор економіки. Лише відновлення росту ВВП і підвищення економічної ефективності дозволить проблемним розрахуватися з боргами без нових запозичень і втрат національного багатства.

Як показує досвід Скандинавських країн, акценту на підвищення економічної ефективності господарювання приводить до зростання продуктивності праці і зростання обсягів інвестицій в економіку.

Висновок. Подолання боргової кризи потребує комплексного підходу і об'єднання зусиль не тільки країн-боржників, але і всього світового співтовариства. Складність і новизна проблеми потребує розробки стратегічного плану зі зниження заборгованості проблемних країн та недопущення поширення боргової кризи на інші держави.

Списання боргів не може розглядатися як інструмент для боротьби з борговою кризою, оскільки не вирішує проблему заборгованості, а тільки відстрочує настання негативних наслідків. Натомість доцільно скористатися досвідом Скандинавських країн, що змогли швидко відновити економіки та скоротити державний борг після банківської кризи в 90-х років ХХ ст. При цьому акцент у державній політиці потрібно робити не на заходи жорсткої економії, а на проведення структурних реформ з метою прискорення економічного зростання.

Література:

1. Ершов М.В. Мировой финансовый кризис. Что дальше? – М.: Экономика, 2011. – 295 с.
2. Нижегородцев Р.М., Стрелецкий А.С. Мировой финансовый кризис. Причины, механизмы, последствия – М.: Либроком, 2008. – 64 с.
3. Чабанов В.Е. Экономика XXI века, или Третий путь развития – М. Санкт-Петербург: БВХ, 2007. – 736 с.
4. Кобяков А.Б., Хазин М.Л. Закат империи доллара и конец «Рах Americana» – М.: Вече, 2003. – 368 с.
5. Українська асоціація інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua>.
6. Реальна економіка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://real-economy.com.ua>.
7. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: uk.wikipedia.org.
8. Сайт інформаційної агенції BBC [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk>
9. Сайт інформаційної агенції Reuters [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ru.reuters.com>.